Socialförsäkringsutskottets betänkande

1980/81:8

om vissa ATP-frågor m. m.

Motionerna

I motion 1979/80:234 av Lars Werner m. fl. (vpk) hemställs att riksdagen

1. hos regeringen begär att förslag om standardsäkrade pensionsförmåner skyndsamt framläggs för riksdagen, även innebärande en plan för långsiktiga pensionsförbättringar med riktpunkt att pensionen skall motsvara 65 % av den genomsnittliga industriarbetarlönen,

2. som sin mening uttalar att pensionärsrörelsen bör beredas möjlighet att genom medverkan i utformningen av förmåner på pensionsområdet påverka sina villkor,

3. som sin mening uttalar att en utvärdering av ATP-systemet bör ske, varvid bl. a. bör prövas förutsättningarna och formerna för möjligheten att tillerkänna korttids- och deltidsarbetande antagande- och tilläggspoäng, så att deras pensionsförmåner förbättras.

I motion 1979/80:488 av Margaretha af Ugglas m. fl. (m) hemställs bl. a. att riksdagen hos regeringen begär

1. skyndsamt förslag till efterlevandepension också för män inom den allmänna försäkringen.

2. förslag till del i make/makas ATP, främst syftande till att skydda hemarbetande i händelse av skilsmässa,

3. förutsättningslös utredning i syfte att så reformera det sociala trygghetssystemet att kvinna och man likställs samt att vårdarbete i hemmet ges en rättvis behandling.

I motion 1979/80:1148 av Elis Andersson m. fl. (c) hemställs att riksdagen hos regeringen anhåller om att den i motionen aktualiserade frågan överlämnas till pensionskommittén för utredning.

Motionen behandlar frågan om rätt till ATP-poäng för vård av barn.

I motion 1979/80:1170 av Margit Odelsparr (c) och Åke Svensson (c) hemställs att riksdagen hos regeringen begär utredning och förslag om ändring i ATP-systemet innebärande utjämning mellan hög- och låginkomsttagare.

Gällande bestämmelser

Tilläggspensioneringen innefattar ålderspension, förtidspension och familjepension. Pensionsrätten är relaterad till de arbetsinkomster som den försäkrade har haft under sin aktiva tid. Den intjänade pensionsrätten är avgörande för pensionens storlek.

Pensionsgrundande inom ATP blir den försäkrades inkomst av förvärvsarbete under åren fr. o. m. det år då han fyller 16 år t. o. m. det år då han fyller 64 år. För försäkrad som är född under något av åren 1911–1927 beräknas pensionsgrundande inkomst även för det år då han fyller 65 år. Förvärvsinkomsterna indelas i inkomst av anställning och inkomst av annat förvärvsarbete. Till grund för beräkning av förvärvsinkomst läggs i princip den försäkrades taxering till statlig inkomstskatt.

Med inkomst av anställning avses den lön i pengar eller naturaförmåner i form av kost, bostad eller bil som den försäkrade har erhållit såsom arbetstagare i allmän eller enskild tjänst. Som inkomst av anställning anses även ersättning för arbete som någon utfört för annans räkning utan att vara anställd i dennes tjänst. Är ersättningen att hänföra till inkomst av rörelse eller jordbruk betraktas den som inkomst av anställning, dock endast om uppdragsgivaren och uppdragstagaren kommer överens härom genom att träffa ett s. k. likställighetsavtal. Till inkomst av anställning hänförs inte sådan lön eller ersättning från en och samma arbetsgivare som under ett år inte har uppgått till 500 kr. Såsom inkomst av anställning avses – förutom lön i pengar och naturaförmåner – även bl. a. sjukpenning, föräldrapenning och vårdbidrag enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring, delpension enligt lagarna (1975:380 och 1979:84) om delpensionsförsäkring, livränta enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring, dagpenning från erkänd arbetslöshetskassa, kontant arbetsmarknadsstöd samt utbildningsbidrag under arbetsmarknadsutbildning och under yrkesinriktad rehabilitering i form av dagpenning och stimulansbidrag. Till sådan inkomst hänförs också timstudiestöd, inkomstbidrag och vuxenstudiebidrag enligt studiestödslagen, utbildningsbidrag för doktorander samt timersättning vid grundläggande utbildning för vuxna. Även dagpenning till bl. a. värnpliktiga och vapenfria tjänstepliktiga under repetitionsutbildning betraktas som inkomst av anställning.

Med inkomst av annat förvärvsarbete avses främst inkomst av rörelse och av jordbruksfastighet.

Den pensionsgrundande inkomsten motsvarar summan av inkomst av anställning och inkomst av annat förvärvsarbete i den mån summan överstiger en viss minimigräns, nämligen det vid årets ingång gällande basbeloppet, vilket avräknas i första hand mot inkomst av anställning. Maximigränsen för beräkning av den pensionsgrundande inkomsten utgör sju och en halv gånger det vid årets ingång gällande basbeloppet. Belopp över maximigränsen, från vilket sålunda skall bortses, avräknas i första hand från

inkomst av annat förvärvsarbete.

För varje år, för vilket pensionsgrundande inkomst fastställs för en försäkrad, skall pensionspoäng tillgodoräknas honom. Pensionspoängen utgör den pensionsgrundande inkomsten delad med basbeloppet vid årets ingång. I den mån den pensionsgrundande inkomsten härrör från inkomst av annat förvärvsarbete än anställning tillgodoräknas den försäkrade i regel pensionspoäng endast om tilläggspensionsavgift för året till fullo har erlagts inom föreskriven tid.

Ålderspension utgår under förutsättning att pensionspoäng har tillgodoräknats den försäkrade för minst tre år. Pensionen utgår fr. o. m. den månad under vilken den försäkrade fyller 65 år med möjlighet till förtida och uppskjutet uttag av hela eller halva pensionen efter samma regler som inom folkpensioneringen. Storleken av den ålderspension som börjar utgå vid 65 års ålder motsvarar 60 % av produkten av basbeloppet för den månad för vilken pensionen skall utges och medeltalet av de pensionspoäng som har tillgodoräknats den försäkrade. Har pensionspoäng tillgodoräknats för mer än 15 år beräknas medeltalet på de 15 högsta poängtalen (15-årsregeln). Har pensionspoäng tillgodoräknats för mindre än 30 år minskas pensionen med 1/30 för varje felande år (30-årsregeln). För den som är född något av åren 1896–1923 finns särskilda övergångsbestämmelser.

Förtidspension utgår under samma förutsättningar som gäller för sådan pension inom folkpensioneringen. Dessutom krävs att den försäkrade kan tillgodoräkna sig pensionspoäng för tid före det år då pensionsfallet har inträffat. Storleken av hel förtidspension motsvarar i princip den ålderspension som den försäkrade skulle bli berättigad till om han hade börjat uppbära sådan pension fr. o. m. den månad då han fyller 65 år.

Inom förtidspensioneringen finns ett system med antagandepoäng. Pensionen beräknas därvid under antagande att den försäkrade för varje år fr. o. m. det år då pensionsfallet inträffar t. o. m. det år då han uppnår 64 års ålder (65 års ålder för försäkrad född under något av åren 1911–1927) har tillgodoräknats vissa pensionspoäng (antagandepoäng). För att pensionsberäkning med antagandepoäng skall få äga rum fordras att den försäkrade antingen vid tidpunkten för pensionsfallet har haft en sjukpenninggrundande inkomst som svarar mot en årsinkomst av förvärvsarbete lägst lika med det vid årets ingång gällande basbeloppet eller också kan tillgodoräkna sig pensionspoäng för två av de fyra åren närmast före året för pensionsfallet.

Antagandepoäng skall beräknas enligt den av två alternativa metoder som ger det för den försäkrade gynnsammaste resultatet. Den ena metoden innebär att antagandepoängen beräknas motsvara medeltalet av de två högsta poängtalen under de fyra åren närmast före pensionsfallet. Den andra metoden innebär att antagandepoängen beräknas på grundval av poängförvärven under samtliga år t. o. m. året närmast före pensionsfallet. Antagan-

depoängen skall därvid motsvara medeltalet för halva antalet av de år som sålunda kommer i fråga varvid hänsyn i första hand tas till åren med de högsta poängtalen.

Förtidspension enligt reglerna om antagandepoäng förutsätter att den försäkrade vid 65 års ålder kan uppbära ålderspension. Antalet poängår skall alltså, inberäknat åren med antagandepoäng, i regel vara minst tre. Om förutsättningar inte föreligger för att den försäkrade skall kunna få förtidspension med tillgodoräknande av antagandepoäng fordras för rätt till förtidspension att den försäkrade har tillgodoräknats pensionspoäng för minst tre år före det år under vilket pensionsfallet inträffade. Förtidspensionen beräknas då på grundval av föreliggande faktiska pensionspoäng enligt samma metod som ålderspension vilken utgår fr. o. m. den månad då 65 års ålder uppnås.

Familjepension består av änkepension och barnpension från folkpensioneringen och tilläggspensioneringen. Efter kvinnlig försäkrad utgår endast barnpension.

Änkepension från folkpensioneringen utgår under förutsättning att änkan inte uppbär ålderspension. Hon skall dessutom antingen ha uppnått 36 års ålder vid mannens död och ha varit gift med honom i minst fem år eller ha vårdnaden om och stadigvarande bo tillsammans med barn under 16 år som vid mannens död stadigvarande vistades i makarnas hem eller hos änkan.

Änkepension från tilläggspensioneringen utgår om äktenskapet har varat minst fem år och har ingåtts senast den dag då den försäkrade fyllde 60 år. En ytterligare förutsättning är att den försäkrade vid sin död var berättigad till förtidspension eller ålderspension från tilläggspensioneringen eller skulle ha varit berättigad till förtidspension om hans arbetsförmåga vid tiden för dödsfallet varit så nedsatt som krävs för rätt till sådan pension. Efterlämnar den försäkrade barn som också är barn till änkan är änkan berättigad till änkepension även om nyss nämnda förutsättningar inte är uppfyllda. Änkepensionsrätten upphör om änkan gifter om sig. Upplöses det nya äktenskapet innan det har bestått i fem år, skall änkepensionen börja utgå på nytt efter den förste mannen.

Frågornas tidigare behandling m. m.

Deltidsanställdas och låginkomsttagares ställning inom ATP-systemet

Som bakgrund till förslagen i motion 1979/80:234 yrkande 3 (deltids- och korttidsanställdas ställning) och motion 1979/80:1170 (utjämning mellan hög- och låginkomsttagare) lämnas följande redogörelse.

Deltids- och korttidsanställdas samt låginkomsttagares ställning inom ATP-systemet har behandlats av riksdagen vid ett flertal tillfällen alltsedan tilläggspensioneringens införande. Efter riksdagsbeslut år 1974 (SfU 1974:6) fick pensionskommittén i uppdrag att göra en allsidig och förutsättningslös

prövning av frågan om deltids- och korttidsanställdas ställning inom ATP. Kommittén har redovisat sina överväganden i betänkandet (SOU 1977:46) Pensionsfrågor m. m.

Kommittén, som inte var beredd att föreslå någon ändring för de nämnda kategorierna inom ATP-systemet, erinrar inledningsvis bl. a. om att riksdagen tidigare (bl. a. SfU 1973:9) har avslagit motioner om bristande överensstämmelse mellan inbetalda avgifter och tillgodoförda pensionspoäng. Riksdagen har därvid bl. a. uttalat att pensionsrätt tillerkänns försäkrad oberoende av om arbetsgivaren har betalat in avgifter eller inte samt att gällande regler för beräkning av pensionsgrundande inkomst och för fastställande av arbetsgivares avgiftsunderlag med en kollektiv debitering och inbetalning av avgifterna var förenade med uppenbara fördelar.

Kommittén framhåller vidare bl. a. att det i diskussionerna kring de deltids- och korttidsanställdas rätt till ATP ibland har hävdats att de skulle missgynnas när det gäller förmånerna från ATP. En tanke som i annat sammanhang avvisas av kommittén innebär att man genom basbeloppsavdrag i proportion till delar av full arbetstid skulle kunna öppna en vidare möjlighet att tillgodoräkna pensionspoäng. Betydande invändningar kan enligt kommitténs mening riktas mot ett sådant system. Det skulle bl. a. medföra att en viss kategori särbehandlades. De administrativa och materiella svårigheterna skulle enligt kommittén bli synnerligen stora. En sådan ordning skulle nämligen bl. a. förutsätta en individuell redovisning av arbetstiden under året för samtliga försäkrade, således även beträffande egenföretagare. Det skulle alltså bli fråga om att införa en ännu mer omfattande tidsredovisning än den som erfordras vid nuvarande beräkning av arbetsgivaravgiften till ATP. Kommittén föreslår att beräkningen av ATP-avgift i fortsättningen inte skall vara beroende av den arbetade tiden under året. Förslaget motiveras bl. a. av önskemålet att komma bort från de problem och de spekulationsmöjligheter som föreligger med nuvarande ordning. Kommittén är inte beredd att medverka till en lösning som skulle innebära att denna problematik överfördes till beräkningen på förmånssidan.

När det gäller de deltids- och korttidsanställdas ställning inom ATP-systemet erinrar kommittén om att bl. a. 15-årsregeln ger utrymme för t. ex. deltidsarbete i åtskilliga år utan att pensionens storlek påverkas och att flera ersättningar som inte tidigare har varit pensionsgrundande genom lagändringar på senare år har gjorts pensionsgrundande. Kommittén pekar också på det nära sambandet mellan ATP och folkpensionen. Vid bedömningen av kompensationen för de deltids- och korttidsanställdas inkomster måste man enligt kommitténs mening betrakta utfallet av samtliga förmåner från den allmänna försäkringen, dvs. såväl ATP som folkpension och tilläggsförmåner. I det sammanhanget nämner kommittén särskilt pensionstillskotten som höjer nivån för dem som har ingen eller låg ATP.

I proposition 1978/79:75 om vissa pensionsfrågor, vari behandlas vissa av

pensionskommitténs förslag, uttalade dåvarande socialministern Gabriel Romanus sin avsikt att återkomma till kommitténs förslag i övrigt när beredningen därav i socialdepartementet hade avslutats.

Socialförsäkringsutskottet avstyrkte hösten 1979 (SfU 1979/80:7 s. 7) motionsyrkanden av samma innebörd som nu framställs i motion 1979/80:234 yrkande 3 och i motion 1979/80:1170. Därvid ansåg utskottet att pensionskommitténs utredningsresultat i här aktuellt hänseende borde kunna bli föremål för överväganden i anslutning till regeringens ställningstagande till kommitténs övriga förslag. Riksdagen följde utskottet.

Efterlevandepension

Frågan om efterlevandepension för män tas upp i motion 1979/80:488 yrkande 1.

År 1974 begärde riksdagen på förslag av socialförsäkringsutskottet en utredning av frågan om efterlevandepensioneringens framtida utformning (SfU 1974:24, rskr 1974:293). Utredningsuppdraget lämnades till pensionskommittén, som avser att lägga fram resultatet av sina överväganden i hithörande frågor i början av år 1981.

Efter det att nyssnämnda uppdrag lämnades till pensionskommittén har vid upprepade tillfällen väckts motioner med krav på att frågorna skulle ges förtur i kommitténs arbete. Motionerna har avslagits av riksdagen efter förslag av utskottet. Senast skedde detta hösten 1979, varvid utskottet anförde (SfU 1979/80:6 s. 3) att pensionskommitténs utredningsarbete beträffande efterlevandepensioneringen hade kunnat bedrivas i huvudsak först fr. o. m. hösten 1977. Därtill kommer, fortsatte utskottet, att uppdraget rörande efterlevandepensioneringen inrymmer komplicerade frågeställningar. Utskottet hade inhämtat att kommittén hade för avsikt att inom loppet av år 1980 lägga fram ett betänkande i frågan. Med hänsyn härtill ansåg utskottet inte att det fanns anledning att påskynda kommitténs arbete. Utskottet ville dock understryka vikten av att arbetet slutfördes inom den avsedda tiden.

ATP-poäng för vård av eget barn

Frågan om hemarbetandes rätt till ATP och härmed sammanhängande frågor tas upp i motion 1979/80:1148.

Hithörande frågor har under en följd av år prövats av riksdagen (jfr. bl. a. SfU 1974:6, 1975/76:31, 1976/77:15, 1977/78:21 och 33, 1978/79:24 samt 1979/80:3). År 1974 begärde riksdagen på förslag av utskottet en allsidig och förutsättningslös utredning av frågan om pensionsrätt inom ATP för vårdinsatser i hemmet. Utredningsuppdraget överlämnades till pensionskommittén. I betänkande (SOU 1977:46) Pensionsfrågor m. m. avvisade kommittén tanken på en självständig pensionsrätt för hemarbetande. En

utförlig redogörelse för kommitténs överväganden finns intagen i utskottets betänkande SfU 1977/78:21, vartill hänvisas.

I regeringsförklaringen den 12 oktober 1979 anfördes att "ATP-rätt införs för vård i hemmet av små barn".

På förslag av socialförsäkringsutskottet avslog riksdagen hösten 1979 en motion vari begärdes att riksdagen skulle anhålla hos regeringen om förslag om rätt att tillgodoräkna sig pensionspoäng inom ATP för vård av eget barn. Utskottet (SfU 1979/80:3 s. 3) hänvisade bl. a. till det ovan återgivna uttalandet i regeringsförklaringen den 12 oktober 1979 och fann att den fråga som hade tagits upp i motionen redan var föremål för sådan uppmärksamhet att någon riksdagens åtgärd inte var påkallad.

Inom socialdepartementet tillsattes den 5 juni 1980 en särskild arbetsgrupp för att utreda frågan om ATP-rätt vid vård i hemmet av små barn.

I en till beslutet fogad promemoria ges följande direktiv för gruppens arbete.

Nuvarande regler innebär att för full tilläggspension enligt huvudregeln krävs 30 poängår av vilka de 15 bästa åren bildar bas för pensionen. Det nuvarande systemet torde innebära att flertalet föräldrar får ett gott ATP-skydd även om de under ett antal år inte förvärvsarbetar utan i stället vårdar egna barn. Arbetsgruppen bör analysera för vilka grupper de nuvarande reglerna inte är tillräckliga och utforma sina förslag efter de behov som en sådan analys visar.

Flera olika långtgående alternativ för en ATP-rätt kan tänkas, bl. a.

en självständig rätt till ATP med angivande av ett visst poängtal för den tid vården omfattar,

en rätt att tillgodoräkna sig vård av barn under en viss tid som grund för att få året tillgodoräknat som ett pensionsår, eller

en rätt till sänkning av det antal poängår som behövs för full pension.

Vid utarbetandet av sina förslag bör arbetsgruppen beakta bl. a. kostnaderna för pensioneringen, effekterna på avgiftsbehovet, behovet av administration och de prejudikatsbildande effekterna i förhållande till andra grupper vilka befinner sig i en likartad situation som småbarnsfamiljerna.

Det framgår av promemorian att avsikten är att gruppens förslag skall remissbehandlas inför det vidare beredningsarbetet inom regeringskansliet. I regeringsförklaringen den 7 oktober 1980 utlovas ett förslag i ämnet.

Standardsäkring av pensionsförmåner

Frågan om standardsäkring av pensionsförmånerna tas upp i motion 1979/80:234 yrkande 1. Denna fråga har behandlats av pensionskommittén i betänkandet (SOU 1977:46) Pensionsfrågor m. m.

Kommittén fann, mot bakgrund av bl. a. de mycket omfattande kostnadsbindningar som skulle följa av en standardsäkring av pensionerna och med beaktande av nödvändigheten av andra sociala insatser, såsom sjukvården för äldre, att pensionerna inte kan automatiskt standardsäkras. Pensionernas standardutveckling får enligt kommitténs mening liksom hittills bestämmas

genom gång efter annan återkommande politiska beslut.

I samma betänkande har kommittén uttalat att man avser att återkomma till frågan om avvägningen av den övre gränsen för beräkning av pensionsgrundande inkomst (7,5 gånger basbeloppet) och till frågan om i vilken omfattning och på vilket sätt garantierna rörande förtidspensionärernas pensionsnivå skall ytterligare förstärkas efter år 1981, då pensionstillskotten skall vara fullt utbyggda.

Några av de förslag som hade övervägts av pensionskommittén – dock inte frågan om standardsäkring av pensionsförmåner – behandlades i den hösten 1978 framlagda propositionen 1978/79:75 om vissa pensionsfrågor. Departementschefen anförde att han avsåg att återkomma till kommitténs förslag i övrigt när beredningen därav i socialdepartementet hade avslutats.

På förslag av socialförsäkringsutskottet (SfU 1979/80:7) avslog riksdagen hösten 1979 ett motionsyrkande av samma innehåll som det nu aktuella. Utskottet hänvisade härvid dels till pensionskommitténs ovan angivna uttalanden, dels till att pensionskommitténs överväganden beträffande standardsäkringen inte hade slutbehandlats i departementet.

Överläggningsrätt för pensionärsorganisationer

Hösten 1979 avslog riksdagen på förslag av socialförsäkringsutskottet (SfU 1979/80:7 s. 7) ett motionsyrkande av samma innehåll som det som nu är aktuellt i motion 1979/80:234 yrkande 2. Utskottet erinrade därvid om att en äldreberedning hade inrättats inom regeringskansliet våren 1979. En arbetsgrupp inom denna beredning hade lagt fram förslag till former för överläggningar med Pensionärernas riksorganisation (PRO) och Sveriges folkpensionärers riksförbund (SFRF). Förslaget hade diskuterats med organisationerna, och utskottet hade inhämtat att parterna avsåg att träffas på nytt i december 1979. I detta sammanhang erinrade utskottet också om att de nämnda organisationerna hade en representant vardera i statistiska centralbyråns indexnämnd. Med hänvisning till att frågan redan var föremål för uppmärksamhet inom regeringskansliet ansåg utskottet att någon riksdagens åtgärd inte var påkallad.

Utskottet har från socialdepartementet inhämtat att arbete pågår med att ta fram underlag för en överenskommelse med pensionärernas organisationer om former för regelbundna överläggningar.

I detta sammanhang bör också nämnas att ur anslaget Extra utgifter under femte huvudtiteln (socialdepartementet) utgår bidrag till vissa pensionärsorganisationer. För budgetåret 1978/79 utgick ett belopp av 440 000 kr. till sådana organisationer. Motsvarande belopp budgetåret 1979/80 var 1 000 000 kr. Anslaget Extra utgifter för budgetåret 1980/81 har ökats med 300 000 kr. Motivet för uppräkningen är främst att det skall beräknas utrymme för höjning av bidragen till pensionärsorganisationerna (prop. 1979/80:100 bil. 8 s. 25, SoU 1979/80:25 s. 2, rskr 1979/80:161).

Utskottet

I de fyra motionerna behandlas dels frågor med enbart anknytning till ATP-systemet, dels problem som hänger samman med principerna för den allmänna pensioneringen i stort.

Två motionsyrkanden gäller *deltids- och korttidsanställdas samt låginkomsttagares ställning inom ATP-systemet.*

I motion 1979/80:1170 efterlyses ändringar av ATP-systemet syftande till en utjämning mellan hög- och låginkomsttagare. Motionärerna, Margit Odelsparr och Åke Svensson, anför att ATP-systemet missgynnar låginkomsttagare och dem som arbetar i traditionella arbetaryrken så att de får betala relativt mer för sin pension. ATP-systemet bevarar enligt motionärerna även lönestrukturen genom att pensionen utgår i relation till tidigare förvärvsinkomster. De som har en lång yrkesaktiv tid får nämligen betala relativt sett mer för sin pension, eftersom ATP-avgifter tas ut under samtliga inkomstår, trots att det är tillräckligt med 30 poängår inom ATP för att få full pension. Likaså missgynnas de som har sina inkomster jämnt fördelade över åren, eftersom ATP skall beräknas på genomsnittsinkomsten under de 15 bästa inkomståren. Däremot är systemet enligt motionärerna fördelaktigt för dem som har yrken där inkomsten varierar mycket starkt mellan olika år eller där lönen stiger brant genom åren. Motionärerna anser att en utjämning inom ATP bör ske genom justeringar i botten på förmånssidan.

Också förslaget i Lars Werners m. fl. motion 1979/80:234 (yrkande 3) att riksdagen skall uttala sig för en utvärdering av ATP-systemet har anknytning till frågan om låginkomsttagares ställning inom systemet. Vid en sådan utvärdering bör enligt motionärerna prövas förutsättningarna och formerna för möjligheten att tillerkänna korttids- och deltidsarbetande antagande- och tilläggspoäng, så att deras pensionsförmåner förbättras.

De av motionärerna aktualiserade frågorna om deltids- och korttidsanställdas samt låginkomsttagares ställning inom ATP behandlades av utskottet senast hösten 1979 (SfU 1979/80:7). Utskottet avstyrkte därvid motionsyrkanden av samma innebörd som de nu aktuella med hänvisning till att pensionskommitténs utredningsresultat – i betänkande (SOU 1977:46) Pensionsfrågor m. m. – i här aktuellt hänseende borde kunna bli föremål för överväganden i anslutning till regeringens ställningstagande till kommitténs övriga förslag. Ett sådant ställningstagande hade aviserats av socialministern Gabriel Romanus i proposition 1978/79:75 om vissa pensionsfrågor. Riksdagen följde utskottet.

Enligt utskottets mening bör riksdagen vidhålla sitt tidigare ställningstagande. De föreliggande motionsyrkandena bör alltså inte nu föranleda någon riksdagens åtgärd. Utskottet avstyrker således bifall till yrkande 3 i motion 1979/80:234 och till motion 1979/80:1170.

Två motioner innehåller förslag som enligt motionärerna syftar till *ökad jämställdhet mellan kvinnor och män.*

I motion 1979/80:488 (yrkande 1) föreslår Margaretha af Ugglas m. fl. att riksdagen hos regeringen skall begära ett skyndsamt förslag till efterlevandepension också för män inom den allmänna försäkringen. Motionärerna erinrar om att under ett tiotal år har motionsyrkanden i ämnet avslagits med hänvisning till förväntad eller pågående utredning. De uttalar att ett förslag – om än sannolikt av provisorisk karaktär – måste skyndsamt föreläggas riksdagen i avvaktan på en framtida genomgripande trygghetsreform.

Utskottet har ovan (s. 6) lämnat en redogörelse för den tidigare behandlingen i riksdagen av frågan om efterlevandepensionering. Av redogörelsen framgår bl. a. att pensionskommittén avser att i början av år 1981 lägga fram ett betänkande i vilket hithörande frågor kommer att behandlas. Med hänsyn härtill anser utskottet att det inte finns anledning att nu påskynda kommitténs arbete. Med det anförda avstyrker utskottet bifall till yrkande 1 i motion 1979/80:488.

I motion 1979/80:1148 berörs frågan om rätt till ATP-poäng för vård av eget barn. Motionärerna – Elis Andersson m. fl. – erinrar om att det finns vissa möjligheter att dela den sjukpenninggrundande inkomsten mellan makar i ett lantbruk utan att man har en taxeringsmässigt delad inkomst. De anser att det bör finnas möjligheter att på samma sätt dela den pensionsgrundande inkomsten mellan makar som arbetar i ett lantbruk. Även i en familj där man väljer att den ena maken/makan skall vara "medhjälpande" genom att sköta hemmet -barnen bör möjlighet finnas till delad sjukpenninggrundande och pensionsgrundande inkomst. Motionärerna föreslår att riksdagen skall begära att regeringen överlämnar den i motionen aktualiserade frågan till pensionskommittén för utredning.

Förslag om ATP-rätt för vård i hemmet av små barn har aviserats i regeringsförklaringarna den 12 oktober 1979 och den 7 oktober 1980. Frågan utreds f. n. av en arbetsgrupp inom socialdepartementet. Direktiven för arbetsgruppen har återgetts i det föregående (s. 7). Av direktiven framgår bl. a. att gruppens förslag kommer att remissbehandlas inför det fortsatta beredningsarbetet inom regeringskansliet. Utskottet har inhämtat att arbetsgruppen bedriver sitt arbete med målsättning att en promemoria i ämnet skall föreligga före årsskiftet 1980-1981. Någon åtgärd från riksdagens sida anser utskottet inte vara påkallad. Utskottet avstyrker följaktligen bifall till motion 1979/80:1148.

Motion 1979/80:488 innehåller också ett förslag – yrkande 2 – om att riksdagen hos regeringen skall begära förslag om lagstiftning av innebörd att det blir möjligt att vid skilsmässa ge hemarbetande make/maka del i den förvärvsarbetande makens ATP. Motionärerna pekar på att många kvinnor har använt sina aktiva år till vårdarbete i hemmet och därför saknar intjänade ATP-poäng. I avvaktan på en ordning där

vårdarbete i hemmet berättigar till ATP-poäng och där en vårdnadsersättning har införts bör, anför motionärerna, lagreglerna vid skilsmässa ändras så att det blir möjligt att ge del i makes ATP. I detta sammanhang erinrar motionärerna om att det numera endast i undantagsfall döms ut underhåll till make. Endast i dessa fall får den hemarbetande makan indirekt del i makens intjänade ATP-poäng, påpekar motionärerna.

I samma motion föreslås också – yrkande 3 – att riksdagen hos regeringen anhåller om en förutsättningslös utredning i syfte att så reformera det sociala trygghetssystemet att kvinna och man likställs samt att vårdarbete i hemmet ges en rättvis behandling. Som motivering anförs i huvudsak följande. Socialförsäkringssystemet och systemet för den sociala tryggheten över huvud taget har med tiden komplicerats alltmer. Detta har lett till åtskilliga klagomål såväl från administrativt håll som från allmänheten. Genom att reglerna i väsentliga avseenden har baserats på nu förlegade förutsättningar i vad gäller kvinnors och mäns roller i familjelivet och på arbetsmarknaden finns det, enligt motionärerna, små utsikter att utan ett mera omfattande reformarbete bygga upp ett trygghetssystem som verkligen är rättvist mot såväl män som kvinnor. Socialförsäkringssystemet har blivit ett "lapptäcke". En förutsättningslös utredning bör göras i syfte att få till stånd tidsenliga och rättvisa metoder att skapa och upprätthålla social trygghet, uttalar motionärerna.

Förslaget om ATP-rätt vid skilsmässa har samband med pensionskommitténs arbete med bl. a. efterlevandepensioneringen. Som redan framgått avser kommittén att behandla denna fråga i ett betänkande i början av år 1981. Förslaget har också visst samband med frågan om ATP-poäng för vård av eget barn.

När det gäller förslaget om en förutsättningslös utredning i syfte att reformera det sociala trygghetssystemet så att kvinna och man jämställs, vill utskottet påpeka att lagen om allmän försäkring i princip är könsneutral. Efterlevandepensioneringen utgör ett undantag. På nämnda område pågår emellertid, som påpekats i det föregående, ett ingående utredningsarbete i syfte att få reglerna mera könsneutrala.

I fråga om förslaget i övrigt om en förutsättningslös utredning kring socialförsäkringssystemet vill utskottet erinra om att hithörande frågor behandlas i socialpolitiska samordningsutredningens betänkande (SOU 1979:94) En allmän socialförsäkring – modell och riktlinjer. Remissbehandlingen av detta betänkande har nyligen avslutats. Utskottet har i betänkande SfU 1980/81:7 – som avges samtidigt med föreliggande betänkande – tagit upp frågor om en översyn av det sociala trygghetssystemet.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till yrkandena 2 och 3 i motion 1979/80:488.

Frågan om *standardsäkring av pensionsförmånerna* tas upp av Lars Werner m. fl. i motion 1979/80:234 (yrkande 1). Motionärerna vill att riksdagen skall

begära att regeringen skyndsamt lägger fram förslag om standardsäkrade pensionsförmåner även innebärande en plan för långsiktiga pensionsförbättringar med riktpunkt att pensionen skall motsvara 65 % av den genomsnittliga industriarbetarlönen.

Utskottet avstyrkte förra hösten (SfU 1979/80:7) ett motionsyrkande av samma innehåll. Liksom då vill utskottet erinra om att förslag om automatisk standardsäkring av pensionerna har avvisats av pensionskommittén i det tidigare nämnda betänkandet (SOU 1977:46) Pensionsfrågor m. m. med hänvisning bl. a. till de omfattande kostnadsbindningar detta skulle medföra. I detta sammanhang vill utskottet också påpeka att den närliggande frågan om pensionernas värdebeständighet kommer att tas upp av utskottet i samband med behandlingen senare i höst av regeringens förslag om ändring av beräkningsunderlaget för basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring (prop. 1980/81:20 om besparingar i statsverksamheten m. m., bil. 4). Med hänsyn till det anförda avstyrker utskottet bifall till yrkande 1 i motion 1979/80:234.

Pensionärsorganisationernas rätt till överläggning i frågor som rör utformningen av förmånerna på pensionsområdet berörs i yrkande 2 i motion 1979/80:234. Motionärerna begär att riksdagen uttalar sig för att pensionärsrörelsen skall få möjlighet att medverka i utformningen av förmåner på pensionsområdet.

Av den föregående redogörelsen (s. 8) framgår att ett motionsyrkande av samma innehåll som det nu aktuella avstyrktes hösten 1979 av utskottet, som hänvisade till att frågan redan var föremål för uppmärksamhet inom regeringskansliet (SfU 1979/80:7). Arbete pågår nu inom socialdepartementet med att ta fram underlag för en överenskommelse med pensionärernas organisationer om former för regelbundna överläggningar.

Enligt regeringsförklaringen den 7 oktober 1980 skall en parlamentarisk äldreberedning inrättas. Utskottet har från socialdepartementet inhämtat att avsikten är att också knyta företrädare för pensionärernas organisationer till denna beredning.

Av det anförda framgår att frågan är föremål för sådan uppmärksamhet inom regeringskansliet att det enligt utskottet inte finns anledning för riksdagen att nu göra ett uttalande av den innebörd som föreslås i motion 1979/80:234 yrkande 2. Utskottet avstyrker sålunda bifall till nämnda motionsyrkande.

Utskottet hemställer

1. beträffande *utjämning mellan hög- och låginkomsttagare inom ATP-systemet*
   att riksdagen avslår motion 1979/80:1170,
2. beträffande *korttids- och deltidsarbetandes ställning inom ATP-systemet*
   att riksdagen avslår motion 1979/80:234 yrkande 3,

3. beträffande *efterlevandepension*
   att riksdagen avslår motion 1979/80:488 yrkande 1,
4. beträffande *rätt till ATP-poäng för vård av eget barn*
   att riksdagen avslår motion 1979/80:1148,
5. beträffande *rätt till ATP-poäng vid skilsmässa*
   att riksdagen avslår motion 1979/80:488 yrkande 2,
6. beträffande *viss utredning om det sociala trygghetssystemet*
   att riksdagen avslår motion 1979/80:488 yrkande 3,
7. beträffande *standardsäkring av pensionsförmåner*
   att riksdagen avslår motion 1979/80:234 yrkande 1,
8. beträffande *överläggningsrätt för pensionärsorganisationer*
   att riksdagen avslår motion 1979/80:234 yrkande 2.

Stockholm den 4 november 1980

På socialförsäkringsutskottets vägnar
SVEN ASPLING

Närvarande: Sven Aspling (s), Nils Carlshamre (m), Maj Pehrsson (c), Helge Karlsson (s), Allan Åkerlind (m), Börje Nilsson (s), Gösta Andersson (c), Lars-Åke Larsson (s), Elis Andersson (c), Arne Lindberg (c), Siri Häggmark (m), Nils-Olof Gustafsson (s), Åke Persson (fp), Ingegerd Elm (s) och Lars-Erik Lövdén (s).

Särskilt yttrande

Överläggningsrätt för pensionärsorganisationer (mom. 8)
Sven Aspling, Helge Karlsson, Börje Nilsson, Lars-Åke Larsson, Nils-Olof Gustafsson, Ingegerd Elm och Lars-Erik Lövdén (alla s) anför:

När frågan om pensionärsorganisationernas överläggningsrätt med regeringskansliet behandlades vid förgående års riksmöte (SfU 1979/80:7) framhöll vi i ett särskilt yttrande vikten av att man får till stånd en överläggningsrätt av det slag som bl. a. PRO har önskat. Vi konstaterade då att vissa initiativ i den riktningen tagits av regeringen och underströk samtidigt att det var angeläget att man verkligen fortsatte att utveckla kontaktarbetet. Det visar sig emellertid nu att frågan fortfarande är olöst. Vi förutsätter därför att socialdepartementet utan dröjsmål tar upp överläggningar med pensionärsorganisationerna i denna för organisationerna så betydelsfulla fråga.